

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative method) ที่ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านขากดัมเต่า จังหวัดระยอง โดยศึกษาครอบคลุมปัญหา แหล่งที่มา กลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา วิเคราะห์ หาข้อสรุปเชิงทฤษฎี (theoretical generalization) โดยดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก
2. พื้นที่ที่ศึกษา
3. เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย
4. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
5. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้วางแผนการศึกษาจากกลุ่มบุคคล เพื่อให้ครอบคลุมปรากฏการณ์ที่ศึกษาตามวัตถุประสงค์ จึงแบ่งเป็นกลุ่มบุคคลหลัก 2 กลุ่มด้วยกัน คือ

1. กลุ่มผู้ที่เป็นบุคคลดั้งเดิมในพื้นที่ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำสมุนไพรมาใช้ในการบริโภค ทั้งผู้ที่เป็นหลักในการปรุงอาหารในครัวเรือน ผู้เรียนรู้ ซึ่งไปช่วยในการเตรียมส่วนประกอบในการปรุงอาหาร แม่ครัวประจำร้านอาหาร ซึ่งครอบคลุมกลุ่มผู้สูงอายุ วัยกลางคน และหนุ่มสาว
2. กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการสนับสนุน ส่งเสริม การนำสมุนไพรมาใช้ในการบริโภค ประกอบด้วยบุคคลภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้บริโภค

วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้ทำการเลือก 2 วิธี

1. เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคนแรก ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงตามคุณสมบัติดังกล่าว
2. บุคคลหลักอันดับต่อไป เลือกโดยทำการประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลหลักคนแรก ด้วย

การใช้วิธีการสโนว์บอลเทคนิค (snow ball technique) และทำการสัมภาษณ์จนข้อมูลอิ่มตัว ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ มีผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 59 คน ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าอาวาสวัดในชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธาน อบต. ปลัด อบต. อบต.ประจำหมู่บ้าน ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ ตัวแทนร้านค้า เอกชน ชาวบ้านบ้านใกล้เคียง แม่บ้านวัยสูงอายุ(เจ้าของภูมิปัญญา) แม่บ้านวัยกลางคน (เจ้าของภูมิปัญญา) เยาวชน อสม. ผู้นำทางการเกษตร อาจารย์ใหญ่โรงเรียนในชุมชน ครูکارงาน นักเรียน เจ้าของร้านขายอาหารในชุมชน แม่ครัวร้านขายอาหารในชุมชน ลูกค้าร้านขายอาหารในชุมชน แม่ครัวหลักของชุมชนและวัด แม่ค้าขายอาหารในตลาดนัด พ่อบ้าน สมาชิกกลุ่มผู้สร้างผลิตภัณฑ์ พัฒนาการ เกษตรอำเภอ ปลัดอำเภอ

พื้นที่ที่ศึกษา

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร โดยทำการเลือกชุมชนเพื่อทำวิจัย คือชุมชนบ้านชาดดับเต่า จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นการเลือกพื้นที่อย่างเจาะจง ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด เนื่องจากชุมชนนี้เป็นชุมชนชนบทที่มีพื้นดินเหมาะกับการปลูกพืชไร่พืชสวน มีน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคจากบ่อน้ำและสระน้ำในพื้นที่ของแต่ละครัวเรือนเอง และมีแหล่งน้ำสาธารณะ คืออ่างเก็บน้ำเขาวงช้างที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร สำหรับสมุนไพรกระทือ เป็นสมุนไพรที่ขึ้นง่ายมีในทุกพื้นที่ในป่าซึ่งเป็นที่ขึ้น และประมาณร้อยละ 80 ของหลังคาเรือน จะมีอาณาบริเวณที่ปลูกสมุนไพรกระทือ เพื่อสามารถนำมาประกอบอาหารได้สะดวกในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้กำหนดเครื่องมือในการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้มากที่สุด

เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีเครื่องมือวิจัยประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัย โดยผู้วิจัยเป็นผู้เข้าดำเนินการสนทนาและสัมภาษณ์ และผู้ช่วยวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้จดบันทึกการสนทนา และบริการทั่วไป
2. เครื่องอัดเทป และตลับเทปที่นำไปอัดเสียงระหว่างสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลโดยละเอียด
3. อุปกรณ์จัดกิจกรรมกลุ่ม และอุปกรณ์เสนอข้อมูลสาธารณะ เช่นกระดานขาว เทปปากกาหลากสี กาว กรรไกร

4. กล้องถ่ายภาพ วิดีโอดิจิทัล เก็บข้อมูลทั้งภาพและเสียงในบรรยากาศชั้นตอนและกระบวนการที่ดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร

5. กล้องถ่ายภาพนิ่ง เพื่อเก็บภาพในกิจกรรมที่สำคัญต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิ

6. กรอบคำสัมภาษณ์ กรอบคำสัมภาษณ์ จะเป็นถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์อื่นประกอบด้วย ชื่อ นามสกุล ตำแหน่งในชุมชน ประวัติการศึกษา พร้อมทั้งป้อนคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับ ประสบการณ์การทำงานในชุมชน ความเป็นอยู่และอาชีพของคนในชุมชน ประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญ นอกจากนั้นยังถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนร่วมกับกระบวนการถ่ายทอด

7. เครื่องมือช่วยจัดบันทึก คือสมุดจดและปากกา สำหรับจัดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งช่วยในการบันทึกคำพูด บรรยากาศ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูล และช่วยให้ถอดเทปได้สะดวกและเร็วขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ได้นำมาดำเนินการเก็บข้อมูลแบบผสมผสานซึ่งขึ้นอยู่กับสถานที่ สิ่งแวดล้อม และบรรยากาศของการสนทนาในขณะนั้น ซึ่ง ก่อนที่จะนำเครื่องมือทั้งหมดไปใช้ ได้นำเครื่องมือทั้งหมดไปตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการใช้สมุนไพร ด้านมานุษยวิทยา ด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้สูงอายุ เจ้าของ ภูมิปัญญา และปราชญ์ชุมชน เพื่อให้เครื่องมือที่มีความตรงตามเนื้อหาในการวิจัยและน่าเชื่อถือ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ทำหนังสือขออนุญาตจากภาควิชาบริหารการศึกษา ถึง แพทย์หญิงเพ็ญภา ททรัพย์เจริญ ผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสมุนไพร เพื่อปรึกษาหาทางปรับปรุงแก้ไขส่วนที่บกพร่อง ร่วมกับผู้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือท่านอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยได้เข้าขอความกรุณาอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อตรวจสอบชี้แนะการใช้เครื่องมือ ให้ครอบคลุมการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บข้อมูลในชุมชนต่อไป

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ก่อนดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาหาข้อมูลเบื้องต้นอย่างไม่เป็นทางการในพื้นที่ที่ศึกษาและศึกษาเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2544 ถึง เดือนตุลาคม 2544 เพื่อนำมาประกอบการเขียนเค้าโครงวิทยานิพนธ์ ได้ทำการสอบเค้าโครงวิทยานิพนธ์เมื่อ 13 พฤศจิกายน 2544 จากนั้นจึงได้ขออนุญาตศึกษาภาคสนามอย่างเป็นทางการในพื้นที่ที่ศึกษา โดยทำการศึกษาแบบชาติพหุวรรณกรรม ตั้งแต่ 18 พฤศจิกายน 2544 จนถึง 31 ธันวาคม 2544 และตั้งแต่ 1 มกราคม 2545 ได้ทำการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับประชาชน ได้พบอาจารย์ที่ปรึกษาครั้งที่ 1 เมื่อ 8 มีนาคม 2545 และรวบรวมข้อมูลได้อิมตัวเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2545 ระหว่างที่ศึกษาภาคสนามได้ทำการถอดเทป และวิเคราะห์ข้อมูลทุกวัน

เมื่อรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เสร็จ ได้ทำการเขียนรายงาน แล้วนำกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลหลักอ่าน 2 สัปดาห์ จากนั้นนำกลับมาแก้อีก 1 สัปดาห์ แล้วนำกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลหลักอ่านอีกครั้ง และได้รับการตอบกลับที่สมบูรณ์เมื่อ 15 มกราคม 2546 ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการเขียนรายงานอย่างสมบูรณ์แล้วเสร็จเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2546 หลังจากนั้นเตรียมประสานงานพบคณะกรรมการที่ปรึกษาอีก 2 ครั้ง เพื่อนำข้อเสนอแนะมาแก้ไข และเสนอสอบปากเปล่าเมื่อ 3 มิถุนายน 2546 ซึ่งได้รับการอนุมัติสอบเมื่อ 18 มิถุนายน 2546 รวมเวลาในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดับเต่า จังหวัดระยอง เป็นเวลา 1 ปี 6 เดือน

สำหรับการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ หลังจากการตรวจสอบเครื่องมือแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนโดยดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเตรียมการ

เป็นขั้นที่เตรียมความพร้อม ก่อนทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งผู้วิจัยได้เตรียมการดังนี้

1. เตรียมตัวด้านเนื้อหาวิชาจากเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ทบทวนตำรา (มีรายละเอียดอยู่ในบทที่ 2) เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นการศึกษา วิธีการวิจัย แนวคำถามเพื่อใช้ในการสนทนา และสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และแบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยาตามวิธีของ ไคไลซี (Immy & Stephanie, 1996, p. 125; Streubert & Carpenter, 1995, p. 39) ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1. เตรียมความพร้อมให้ผู้ช่วยวิจัย ซึ่งได้เลือกผู้ช่วยวิจัยที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาเอก มีความรู้ความสามารถในการวิจัยเชิงคุณภาพ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ และการเก็บข้อมูล

2. เตรียมความพร้อมของอุปกรณ์และเครื่องมือที่ช่วยในการดำเนินการเก็บข้อมูล

3. ศึกษาสำรวจเกี่ยวกับสภาพปัญหาของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร

4. ติดต่อประสานงาน เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเริ่มใช้วิธีการที่ยังไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชน แล้วจึงทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา ถึงผู้ใหญ่บ้านเพื่อแจ้งผู้เกี่ยวข้องตามความเหมาะสม

ขั้นที่ 2 ขั้นดำเนินการ

เป็นขั้นที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยนำเครื่องมือและเทคนิควิธีการต่าง ๆ มาใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้ใช้วิธีการ สนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่อ้อมตัวที่สุดมาดำเนินการสรุปวิเคราะห์ โดยดำเนินการ ดังนี้

1. ประสานงานและแนะนำตนเองและทีมงานวิจัยเพื่อสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ได้ประเด็นกว้าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา

2. จัดเวทีสนทนากลุ่มของประชาชนในชุมชน 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มได้ทำการกระตุ้นให้ระดมความคิด ทศนคติของประชาชน เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร ของชุมชนบ้านชากดัดเต่า จังหวัดระยอง

3. จัดเวทีสนทนากลุ่มแบบพหุภาคี เพื่อศึกษาปัญหาเพิ่มเติมและร่วมกันกำหนดรูปแบบ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร ของชุมชนบ้านชากดัดเต่า จังหวัดระยอง

4. จัดเวทีสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการเพื่อหารูปแบบการเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดัดเต่า จังหวัดระยอง

5. สัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นวิธีการหลักที่ผู้วิจัยนำมาเป็นวิธีเก็บข้อมูลโดยละเอียด ทั้งด้านการค้นหาปัญหา และแนวทางการสร้างรูปแบบที่เหมาะสม ซึ่งเป็นการดำเนินการสัมภาษณ์ไปพร้อม ๆ กับการทดลองใช้รูปแบบเบื้องต้น เพื่อเป็นการหาทางแก้ไขข้อบกพร่องและ

พัฒนาปรับปรุงให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชนนี้ต่อไป ซึ่งมีการวางแผนคำถามเพื่อการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยใช้กรอบคำถามสัมภาษณ์ ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ แล้วทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับ พระสงฆ์ผู้นำทางศาสนาของวัดในชุมชนที่ประชาชนในหมู่บ้านไปทำบุญมากที่สุด ผู้นำอย่างเป็นทางการและผู้นำอย่างไม่เป็นทางการของชุมชน ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางการเกษตรของชุมชน เจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ที่มีโอกาสเข้าไปเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เจ้าของร้านอาหารในชุมชน ผู้ที่รับประทานอาหารในร้านอาหาร แม่ค้าอาหารพื้นบ้านในตลาดนัดชุมชน ชาวบ้านในหมู่บ้าน ชาวบ้านบ้านใกล้เคียง เยาวชน ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และความคิดเห็นเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางการมีส่วนร่วมที่ชุมชนต้องการ อันประกอบด้วย การสร้างเป้าหมายและแนวทางร่วมกันในการเสริมสร้างพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการเรียนรู้ของชุมชน แหล่งภูมิปัญญาของชุมชน และหลังจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชนแล้ว จะได้นำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาสรุปผลต่อไป

6. ใช้วิธีการสังเกตในการเก็บข้อมูลที่เป็นรายละเอียดนอกเหนือจากคำให้สัมภาษณ์ เช่น บรรยากาศการสนทนา สิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของประชาชน การแสดงสีหน้าแววตา การเปล่งเสียง การพูดถึงเรื่องราวอื่น ๆ บุคคลอื่น ๆ ในหมู่บ้าน และการพัฒนาที่เกิดขึ้น ซึ่งแบ่งเป็น 2 แบบคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

7. เก็บบันทึกข้อมูลต่าง ๆ แล้วทำการจัดบันทึกสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อนำมาวิเคราะห์ ประเมินผลจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชน

8. รวบรวมข้อมูลที่ได้มาตามที่ต้องการแล้ว มาจัดเป็นกลุ่มคำที่มีความหมายเดียวกัน มาตั้งชื่อหลัก โดยจัดเป็นกลุ่ม การมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มกระบวนการถ่ายทอด และกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อทำการวิเคราะห์ และเสนอแนวทางพัฒนาต่อไป

9. เขียนคำอธิบายความหมายทั้งหมดของชื่อหลักที่ตั้งไว้ให้ครอบคลุมและชัดเจน

10. นำข้อความที่เขียนกลับไปหาผู้ให้ข้อมูลอ่านอีกครั้ง เพื่อยืนยัน และตรวจสอบความถูกต้องจากผู้ให้ข้อมูลเอง

11. กรณีที่มีข้อมูลใหม่เกิดขึ้นจากการตรวจสอบความถูกต้อง ผู้วิจัยจะนำข้อมูลใหม่นั้น มาเขียนคำอธิบาย ให้เกิดความครอบคลุมและชัดเจนในชื่อหลัก

ขั้นที่ 3 ขั้นประเมินผลการวิจัย

เป็นขั้นที่ผู้วิจัย ได้ผ่านกระบวนการประเมินด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลมาเป็นระยะ ๆ และได้ทำการปรับแก้ไขส่วนที่ยังบกพร่อง จนข้อมูลมีความอิมตัวและสมบูรณ์

ในทุกขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยทำการสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลทั่วไปในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบุคคลเป้าหมาย ถ้ามีบรรยากาศที่สามารถทำการสัมภาษณ์ได้ ผู้วิจัยจะเปิดประเด็นการสนทนา และทำการสัมภาษณ์ตามกรอบที่โครงสร้างที่กำหนดไว้ทันที ซึ่งบางครั้ง ยังไม่สามารถทำการจดบันทึกได้ จึงได้เก็บข้อมูลหลัก ๆ มาทำการจดบันทึกในลำดับต่อไป แล้วหลังจากนั้น จะมีการนัดแนะเพื่อทำการสนทนาในเชิงสัมภาษณ์เพื่อเก็บรายละเอียดเพิ่มเติมจากแต่ละคน และเมื่อได้ข้อมูลที่ซ้ำ ๆ เนื่องจากความอิมตัวของข้อมูล จึงยุติการเก็บข้อมูล แต่ตลอดเวลาของการสนทนาในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะให้การศึกษาสิทธิของผู้ให้ข้อมูล ตลอดการดำเนินการเก็บข้อมูลนั้น

ข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกมาทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์และวิเคราะห์ ซึ่งการดำเนินการนี้เป็นกระบวนการที่ไม่ได้ทำการแยกส่วนออกมาจากขั้นตอนการเก็บข้อมูล โดยมีการวางแผนทางในการวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่เริ่มต้นที่ลงมือเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการทำการบันทึกและเก็บข้อมูลให้เป็นระบบ แยกแยะข้อมูลจัดแบ่งเป็นหัวข้อ เป็นหมวดหมู่ โดยกำหนดกรอบคำถามถึงโครงสร้าง ซึ่งเป็นกรอบที่ใช้ประกอบการสัมภาษณ์ จะเป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์อันประกอบด้วย ชื่อ นามสกุล ตำแหน่งในชุมชน ประวัติการศึกษา พร้อมทั้งป้อนคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับ ประสบการณ์การทำงานในชุมชน ความเป็นอยู่และอาชีพของคนในชุมชน ประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญ นอกจากนั้นยังถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อการเสริมสร้างและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรของประชาชน ซึ่งผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกข้อมูลทั้งหมดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และขออนุญาตบันทึกเทป ถ่ายภาพ และถ่ายวิดีโอดิจิทัล ด้วย ตามแต่โอกาสจะอำนวย นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังทำการบันทึกสภาพแวดล้อมและสภาพบรรยากาศ และปรากฏการณ์ทั้งหมดเท่าที่จะสามารถรวบรวมได้ทั้งการได้ยิน การเห็น และการสัมผัสอื่น ๆ เพื่อสะดวกในการนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งการบันทึกข้อมูลยังเป็นการช่วยตรวจสอบ ทบทวน และมีข้อสังเกตกับข้อมูลที่ได้มาว่า น่าเชื่อถือเพียงใด มีความหมายอย่างไร มีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์อื่น ๆ ไหมอย่างไร และลักษณะข้อมูลที่ได้อยู่ในระดับสถานการณ์ใด ที่สมควรต้องกลับไปเก็บเพิ่มเติมหรือไม่ ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ สามารถแบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยาตามวิธีของ โคลไลซี (Colaizzi, 1978) ดังนี้

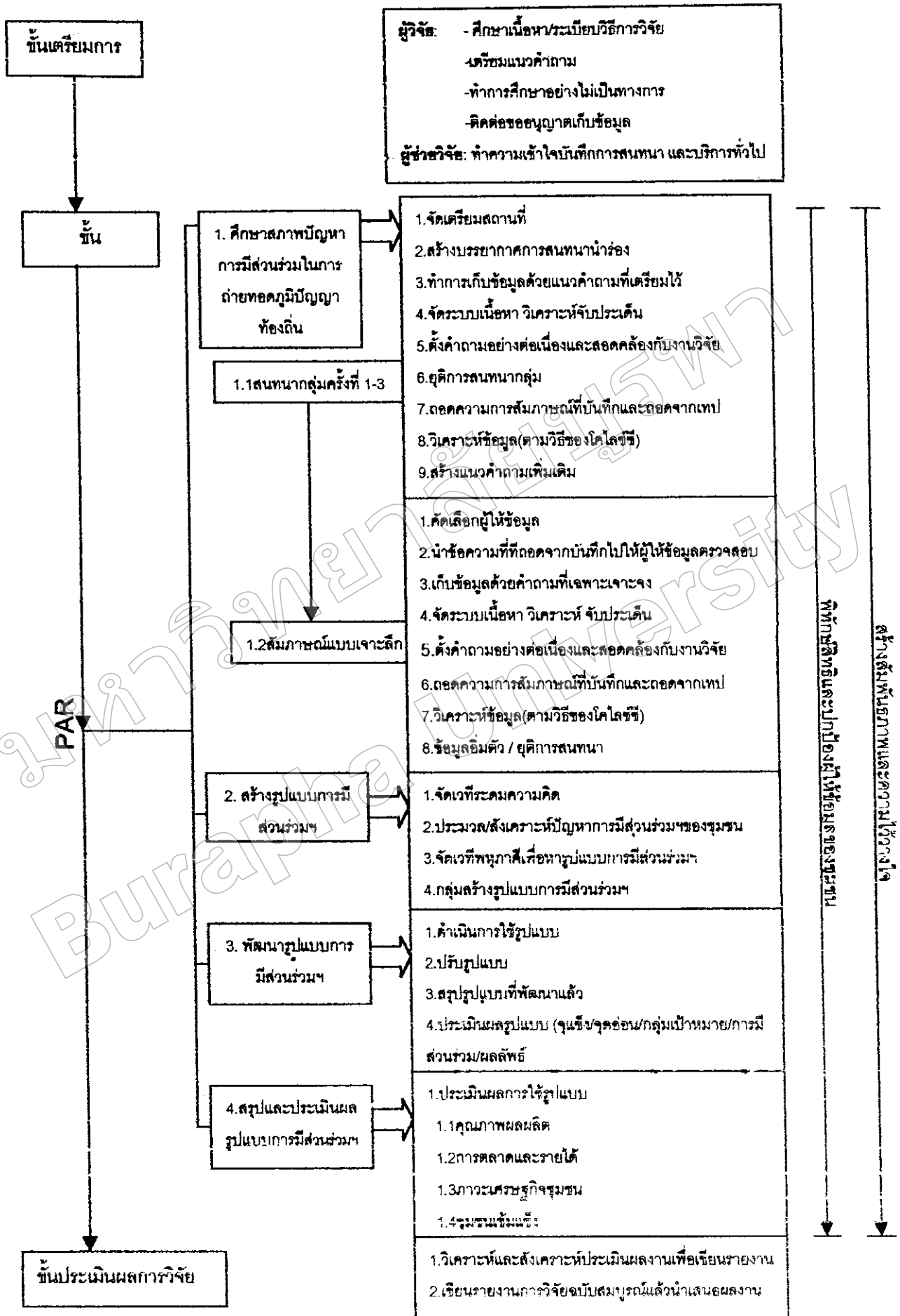
1. ผู้วิจัยอ่านข้อมูลทั้งหมด แล้วทำความเข้าใจในภาพรวมของปรากฏการณ์ ความรู้สึก ความนึกคิด ตามความเข้าใจของผู้ให้ข้อมูล

2. รวบรวมปรากฏการณ์ ที่จับบันทึกคำบรรยาย ข้อความที่ผู้ให้ข้อมูลบอก นำมาจัดกลุ่มคำ (phase) ที่เป็นข้อมูลประเภทเดียวกัน แล้วขีดเส้นเน้นคำหรือข้อความนั้น ๆ ไว้ ในแต่ละบุคคล
3. อ่านบททวนกลุ่มคำทั้งหมดที่จัดกลุ่มไว้ จนเข้าใจถึงความคิดของผู้ให้ข้อมูล
4. จับข้อความ หรือคำที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร ออกมา แล้วตัดข้อความที่ไม่จำเป็นหรือไม่เกี่ยวข้องออกไป
5. ให้ความหมาย หรือตีความ ในแต่ละข้อความ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร
6. จัดกลุ่มคำที่มีความหมายในกลุ่มเดียวกันมาตั้งชื่อหลัก
7. เขียนคำอธิบายความหมายทั้งหมดของชื่อหลักที่ตั้งไว้ให้ครอบคลุมและชัดเจน
8. นำข้อความที่เขียนกลับไปหาผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องจากผู้ให้ข้อมูลเอง
9. กรณีที่มีข้อมูลใหม่เกิดขึ้นจากการตรวจสอบความถูกต้อง ผู้วิจัยจะนำข้อมูลใหม่ มาเขียนคำอธิบาย ให้เกิดความครอบคลุม และชัดเจนในชื่อหลัก

การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ (reliability) ของผลการวิจัย โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (methodological triangulation) โดยเริ่มตั้งแต่ขณะเก็บข้อมูล การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ที่นำมาบันทึก รวมทั้งการทำทาง พฤติกรรม บรรยายภาคต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อนำมาประกอบการแปลความหมายร่วมกับการถอดเทป และการบันทึกภาคสนามในหลาย ๆ วิธี และมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยวิธี investigator triangulation แล้วนำกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่าน หรือกลับไปถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีก (reflecting) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงตามที่ผู้ให้ข้อมูลบอก เมื่อได้ข้อมูลและประเด็นที่ตรงกับผู้ให้ข้อมูลในแต่ละครั้งแล้วทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ นำข้อมูลที่ผ่านมาขั้นตอนต่าง ๆ นี้เข้าปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้ข้อมูลให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

ในการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหารูปแบบเบื้องต้นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชาดทับเต่า ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวทางในการดำเนินงานได้และปรับกรอบแนวคิดเบื้องต้นเป็นกรอบแนว

ภาพที่ 3 สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย